

Informacija o aktivnostima na realizaciji projekta povezivanja elektroenergetskih sistema Crne Gore i Italije podmorskim kablom

U skladu sa obavezom koja je utvrđena Programom rada Vlade Crne Gore za 2024. godinu, Ministarstvo energetike prikuplja podatke i Informacije od "Crnogorskog elektroenergetskog sistema" AD Podgorica (CGES) i iste dostavlja Vladi Crne Gore na razmatranje.

Osnovne informacije o Projektu

Vlada Crne Gore u ime Države Crne Gore, CGES i italijanski operator prenosnog sistema Terna Rete Elettrica Nazionale S.p.A (Terna), na osnovu zaključenog ugovora realizaciju projekat povezivanja elektro-energetskih sistema Crne Gore i Italije (Strateški i akcionarski ugovor, Ugovor o koordinaciji projekata i Sporazum/Ugovor o glasanju).

Potpisivanjem ovih ugovora Vlada Crne Gore je preuzela obaveze koje su vezane za pitanja donošenja prostornog plana, eksproprijacije, izdavanja građevinskih dozvola, pružanja podrške CGES-u i Terni u cilju realizacije projekta i drugo.

Projekat povezivanja Crne Gore i Italije podmorskim kablom jednosmjerne struje shodno potpisanim ugovorima predviđa:

- Izgradnju podmorskog kabla jednosmjerne struje kapaciteta 1.000 MW između Italije i Crne Gore sa pripadajućim konvertorskim postrojenjima (Investicija vrijedna preko 758 mil EUR i predstavlja obavezu Terne);
- Izgradnju trafostanice 400/110/35 kV Lastva (TS Lastva), 400 kV dalekovoda Lastva - Čevo - Pljevlja i uvođenje postojećeg 400 kV dalekovoda Podgorica - Trebinje u TS Lastva;
- Izradnju 400 kV dalekovoda prema Srbiji i/ili Bosni i Hercegovini (za realizaciju ove investicije Vlada Crne Gore je dobila grant Evropske unije, jer ista predstavlja dio Transbalkanskog koridora, sekcija IV u Crnoj Gori);

Trafostanica Lastva je povezana na 400 kV mrežu početkom aprila 2019. godine.

Podmorska interkonekcija između Crne Gore i Italije zvanično je puštena u komercijalnu upotrebu 28.12.2019. godine.

U međuvremenu puštena je u pogon jedna žila podmorskog kabla kapaciteta 600 MW. Vrijednost Projekta čija je izgradnja obaveza CGES-a je povećana na 119 mil.€, usljed produžetka realizacije projekta zbog problema sa rješavanjem imovinsko-pravnih odnosa.

Aktivnosti na realizaciji projekta prikazani po LOT-ovima

- I. **LOT 1 – Trafostanica 400/110/35 kV Lastva** - Izvođač radova „Siemens AG“ iz Austrije.

Završeni su radovi na izgradnji TS Lastva, objekat je u funkciji od 2019. godine.

U skladu sa posljednjim Amandmanom ugovora sa izvođačem, otklonjeni su nedostaci, među kojima je i problem stabilnosti kosina oko postrojenja – u toku je garantni period za izvedene radove na sanaciji kosina.

- II. **LOT 2 – 400 kV dalekovod Lastva – Čevo** - Izvođač radova "Iberdrola Ingeneria y Construcccion" iz Španije.

Dalekovod 2x400 kV dionica Lastva – Čevo završen je i u funkciji je od 2019. godine, dok je dalekovod 1x400 kV dionica Lastva – Čevo završen tokom 2022. godine, nakon rješavanja posljednjeg imovinsko-pravnog problema. Ovim su se stekli uslovi da rad sistema pouzdaniji rad interkonkekcije sa Italijom. Upotrebne dozvole dobijene tokom 2023. godine.

III. LOT 3 – 400kV dalekovod Čevo – Pljevlja - Izvođač radova Konzorcijum Energoinvest Sarajevo/ Kodar Energomontaža Beograd.
Status realizacije aktivnosti u LOT-u 3

U okviru Lot-a 3 se grade:

- Dalekovod 400 kV Čevo-Brezna (jednosistemski);
- Dalekovod 400 kV + 110 kV Brezna – Njegovuđa – Đ. Tara - Kosanica (dvosistemski);
- Dalekovod 400 kV Kosanica – Pljevlja (jednosistemski);
- Dalekovod 110 kV Njegovuđa – Žabljak;

Za realizaciju projekta sklopljen je Ugovor za realizaciju sa sljedećim osnovnim podacima:

- a) Opšti uslovi Ugovora za realizaciju izgradnje dalekovoda Čevo-Pljevlja su FIDIC Uslovi ugovaranja za postrojenje i projektovanje - izgradnju (tzv. Žuti FIDIC), Izvođač je Konzorcijum Energoinvest/Energomontaža;
- b) Datum početka ugovora: 25.12.2014. godine;
- c) Prvobitni datum završetka ugovora: 25.12.2016. godine;
- d) Revidovani datum završetka ugovora: 31.12.2024. godine – ispunjenje roka zavisi od rješavanja imovinsko-pravnih odnosa (prije svega prolazak kroz selo Đurđevića Tara);

Realizaciju Projekta su pratili brojni problemi. Uzimajući u obzir obim i vrstu radova koje je trebalo realizovati (oko 125 km dalekovoda i oko 90 km pristupnih puteva), kao i status katastarskih podataka (popisni katastar ili privremeni katastar u većini katastarskih opština), problemi su dijelom bili očekivani. Osim kvaliteta katastarskih podataka problem je i sprovođenje postupaka eksproprijacije, Izvođačeve aktivnosti vezane za pristupne puteve, projektovanje, kao i sami način izvođenja radova. Ipak najznačajniji problem je činjenica da se na više lokacija naišlo na nezadovoljstvo lokalnih zajednica, što je često puta rezultiralo i blokadama pri izvođenju radova. Kao primjer navodimo duže zastoje u Suvodulu, Bukovici, Breznima, Šipačnom, Novakovićima i dr., kao i uporni zahtjevi za izmještanjem trase u Đurđevića Tari, Javorku, Kominima, Ublima Čevskim. Suočeni sa takvim problemima morala su se tražiti alternativna rješenja, koja su u najvećem broju slučajeva i nađena, ali su svakako zahtjevala vrijeme i dodatna sredstva za njihovo rješavanje.

Zaključno sa 01.06.2024. godine, završena je 100% izrada projektne dokumentacije i isporuka opreme i izvedeno je oko 94% radova. Obezbjedeći su uslovi za izvođenje radova na 97 % stubnih mjesta.

- **Na dionici Čevo–Brezna (54,4 km)** su završeni svi radovi. Elektromontažni radovi su završeni u junu 2022. godine čime je kompletirana ova dionica dalekovoda i Izvođaču je izdat Sertifikat o preuzimanju ovog dijela objekta.
- **Na dionici Brezna – Njegovuđa (31,3 km)** su završeni svi temelji i montirani svi stubovi osim na 2 lokacije (Nikitovići) na Žabljaku gdje je u toku postupak pred nadležnim katastrom - PJ Žabljak. U cilju prevazilaženja problema napajanja Opštine Žabljak što je uslov za izvođenje radova na sekciji Njegovuđa - Đurđevića Tara, na spornoj lokaciji postavljeni su stubovi montažno-demontažnog tipa i izvršeni elektromontažni radovi. Riješen je dugogodišnji spor sa Upravom za gazdovanje šumama i lovištima koji je rezultirao sječom šume u Bukovici u rasponu 102/00-102/01. Na ovaj način omogućeno je obavljanje tehničkog pregleda dionice nakon čega je dobijeno Rešenje u puštanju u pogon od strane Energetskog inspektora, čime su se stekli uslovi za izvođenje radova na dionici Njegovuđa – Đ.Tara.
- **Na DV 110 kV Njegovuđa - Žabljak (7,5 km)** su završeni svi radovi. Elektromontažni radovi su završeni u krajem 2022. godine čime je kompletirana ova dionica dalekovoda. Prethodno je riješen dugogodišnji imovinsko-pravni slučaj vezan za 110 kV stub broj 30. Izvršen tehnički pregled dionice od strane komisije za tehnički pregled.
- **Na dionici Njegovuđa – Đurđevića Tara** krajem 2023. godine započeto je izvođenje radova koje se sastojalo od demontaže postojećeg dalekovoda 110 kV Pljevlja–Žabljak kao izgradnje

novog dalekovoda na kompletnoj dionici osim kroz selo Đurđevića Tara (116/00-117/00), gdje postoji protivljenje mještana za gradnju. Održano je više sastanaka sa mještanima, u rješavanje problema su se uključili i resorno ministarstvo, međutim za sada nema pomaka u pregovorima. Analizirano je više alternativnih trasa koje su prezentovane mještanima, ipak ni za jednu ne postoji puna saglasnost afektiranih vlasnika koji traže izmještanje dalekovoda van koridora predviđenog prostorno-planskim dokumentom DPP i kroz drugu zonu zaštite NP gdje je zakonom zabranjena gradnja.

- **Na dionici Đurđevića Tara - Pljevlja** nakon samog sela Đurđevića Tara završeni su svi radovi. Na lokacijama kroz selo Javorak i selo Komini koje se ranije bile sporne zbog zahtjeva mještana za izmještanjem trase pripremljeni su projekti za alternativne trase dalekovoda sa kojima su saglasili afektirani mještani. Radovi u oba sela su završeni tokom 2023. godine. Izvođaču je izdat Sertifikat o preuzimanju ovog dijela objekta.

Amandmanom broj 22 sa Izvođačem je postignut dogovor da će njegovo angažovanje biti realizovano „na poziv“ nakon što CGES riješi preostale imovinsko - pravni odnose po dionicama. Takođe istim Amandmanom je izvršeno poravnanje Izvođaču na osnovu Odluke DAB-a (Dispute Adjudication Board).

U skladu sa prethodno navedenim može se konstatovati da je i u Lot-u 3 problem obezbjeđenja pristupa gradilištu osnovni problem u realizaciji Projekta, kako sa aspekta roka završetka, tako i sa aspekta troškova.

Da bi se u potpunosti realizovao projekat Lot 3 potrebno je definisati optimalnu trasu kroz Đ. Taru i pristupiti daljim aktivnostima na projektovanju i izgradnji.

Kritične tačke

Obezbjedenje pristupa za izvođenje radova:

Neophodno je ubrzati sve aktivnosti vezane za sprovođenje postupka eksproprijacije, sprovođenje izvršnih rješenja kao i rješavanje otvorenih pitanja radi stvaranja uslova za rad Izvođača.

• **Zahtjevi za izmještanje trase dalekovoda:**

- ✓ **Đurđevića Tara, peticija zainteresovanih mještana (12) za promjenu trase** - Najveći problem za realizaciju projekta je problem prolaska kroz selo Đurđevića Tara. Obavijeno je niz sastanaka sa predstavnicima mještana, analizirane su različite varijante trasa, predlagana različita tehnička rješenja. Po mišljenju CGES-a osnovna trasa (sa određenim manjim modifikacijama) je jedino moguće rješenje. U nastavku će se spomenuti i alternative koje su pominjane od strane mještana a koje po mišljenju CGES-a nijesu izvodljive.
 - Izmještanje trase dalekovoda nekoliko km nizvodno u pravcu Lever Tare - Napominjemo da je ova varijanta koridora analizirana prilikom izrade samog DPP-a, te da je u konačnom odbačena uvažavajući Skupštinsku deklaraciju o zaštiti rijeke Tare, status zaštite UNESCO, te činjenicu da kroz selo Đurđevića Tara trenutno prolazi dalekovod 110(35) kV Pljevlja – Žabljak, zbog čega je kao optimalno rješenje predloženo da se koristi trasa ovog starog dalekovoda. Svaka izmjena DPP-a u ovom trenutku je neprihvatljiva jer znači veliko gubljenje vremena koje je potrebno za usvajanje novog plana, te značajne finansijske gubitke u dijelu već izgrađenih dionica i nemogućnosti stavljanja u funkciju objekta. Dodatno, izmjena trase na ovaj način znači ulazak u II zonu zaštite NP Durmitor u kome je zakonom zabranjena gradnja – bilo kakva izmjena zona po mišljenju Agencije za zaštitu životne sredine takođe nije moguća zbog čega je predlog neprihvatljiv.
 - Alternativa podzemni kabal - Ovo tehničko rješenje je neprihvatljivo iz više razloga. Podzemni kabal bi trebao na vrlo kratkom rastojanju da savlada veliku visinsku razliku – zbog toga bi trasa morala da pravi velike serpentine koje bi takođe morale da prođu

kroz zaštićene zone NP u kojima je zabranjena gradnja. Pored toga, na mjestu prelaska sa kabla na dalekovod odnosno na početku i kraju sela moralo bi da se izgradi postrojenje 400 kV koje bi po nama dodatno narušilo ambijent (više nego sami dalekovod). Geološki uslovi u kanjonu Tare su jako zahtjevni, o čemu govore klizišta na magistralnom putu koje prolazi kroz selo – postavljanje kabla bi bilo jako problematičan potez sa aspekta ugradnje i održavanja odnosno sigurnosti pogona samog kombinovanog voda. DPP je nakon detaljnih analiza više tehničkih rješenja predložio nadzemni vod - svaka izmjena zahtjeva izmjenu DPPa što bi ovaj projekat zaustavilo na više od godinu dana. Takođe, finansijski uticaj izgradnje kabla nije najvažniji, ali svakako nije zanemarljiv faktor, a u krajnjem najčešće i presudan. Napominjemo i da se budžet projekta direktno transponuje u regulatorno-dozvoljeni prihod CGES-a odnosno u račune za električnu energiju svih građana. Iz tih i svih drugih pratećih razloga, kabliranje 400 kV vodova je jako rijetko u čitavom svijetu, primjenjuje se tamo gdje nema drugog racionalnog rješenjem i u ovom regionu nema takve prakse.

Zaključak: Imajući na umu prethodno, CGES će uložiti maksimalne napore da dođe do rješenja koje je prihvatljivo mještanima – ukoliko to ne bude moguće potrebno je sprovesti zakonom predviđenu proceduru.

- ✓ **Njegovuđa** - Zbog blizine dalekovoda stambenim objekima zainteresovani vlasnici objekata traže promjenu trase dalekovoda. U toku su aktivnosti kako bi se vlasnicima na odgovarajući način nadoknadila šteta.

CGES će kroz zakonske mehanizme pokušati postići dogovora sa vlasnicima.

Neophodno je da se, u koordinaciji sa nadležnim institucijama ubrza rješavanje ovog pitanja.

IV. Izgradnja DV 400 kV Pljevlja – granica sa Srbijom

Projekat povezivanja Crne Gore i Italije podmorskim kablom jednosmjerne struje shodno potpisanim ugovorima predviđa između ostalog i izradnju 400 KV dalekovoda prema Srbiji i/ili Bosni i Hercegovini. U prethodnom periodu rađena je Studija opravdanosti interkonekcije 400 kV Srbija – Crna Gora – Bosna i Hercegovina sa ciljem daljeg razvoja regionalnog tržišta električne energije jačanjem interkonektivnih veza između energetske sistema Srbije, BiH i Crne Gore. Studija je pokazala opravdanost gradnje dalekovoda od Pljevalja do Bajine Bašte. Urađen je i idejni projekat i uspostavljena saradnja sa operatorom prenosnog sistema Srbije (EMS) radi usaglašavanja dinamike realizacije projekta. Sa EMS-om je potpisan sporazum o saradnji na realizaciji predmetnog projekta, kojim su definisani orijentacioni rokovi, kao i zajednička radna grupa koja treba da prati realizaciju projekta.

U skladu sa prethodnim Vlada Crne Gore je tokom 2018. godine donijela Odluku o izradi Detaljnog prostornog plana (DPP) za koridor DV 2x400 kV Pljevlja 2 – Bajina Bašta za dionicu na teritoriji Crne Gore. Sprovedena je kompletna procedura predviđena Zakonom, uključujući i javnu raspravu i DPP je usaglašen sa svim nadležnim organima ali nije usvojen. CGES je u prethodnom periodu više puta slao urgenciju za usvajanje DPP-a, koji je preduslov za dobijanje UTU za izgradnju dalekovoda.

Dodatni problem za realizaciju predstavlja to što je Skupština opštine Pljevlja donijela odluku kojom se od CGES-a traži da obustavi izgradnju 400 kV dalekovoda u dijelu trase koja prolazi kroz selo Đurđevića Tara i kroz druga mjesta na teritoriji opštine, dok je zahtjev za već izgrađene dionice koje prolaze kroz naseljena mjesta da se demontiraju.

Zaključno sa 01.06.2024. godine u okviru Projekta CGES je realizovao:

1. **LOT – 1** – Izgrađena 400/11035 kV TS Lastva;
2. **LOT 2**

- Izgrađen 2X400 kV DV (dvosistemski) Lastva – Čevo (35,5 km, 113 stubova);
- Izgrađen 1X400 kV DV (jednosistemski) Lastva – Čevo (35,5 km, 113 stubova);

3. LOT – 3

- Izgrađen 1X400 kV DV (Jednosistemski) Čevo - Brezna (54,4 km, 188 stubova);
- Izgrađen 400 kV + 110 kV DV Brezna – Njegovuđa – Đ. Tara - Kosanica (41,3 km, 147 stubova, 24 stuba nije podignuto);
- Izgrađen 110 kV DV Njegovuđa – Žabljak (7,5 km, 40 stubnih mjesta);
- Izgrađen 400 kV DV Kosanica – Pljevlja (20,4 km, 70 stubno mjesto);

Što se tiče dalekovoda čija je ukupna dužina više od 190 km, od projektima predviđenih 680 stubova preostalo je da se podigne 24 i to prvenstveno nije realizovano zbog neriješenih IPO i blokada radova od strane mještana.

Na kraju se može zaključiti, da je za nesmetanu realizaciju ovog projekta, koji je stavljen na sami vrh liste prioriternih infrastrukturnih projekata u Crnoj Gori, potrebna maksimalna međuresorna saradnja na nivou Vlade Crne Gore kao i podrška svih institucija koje su uključene u rješavanje svih spornih pitanja, posebno Uprave za katastar i državnu imovinu koja sprovodi postupak eksproprijacije. Vlada Crne Gore treba u najkraćem roku da usvoji DPP za koridor DV 2x400 kV Pljevlja 2 – Bajina Bašta za dionicu na teritoriji Crne Gore, kako bi se nastavile aktivnosti na tom dijelu projekta.